

Ditlev Tamm

Borges for jurister

Jorge Luis Borges lod sig på sine gamle dage gerne interviewe. Samtalerne drejede sig ofte om literære og filosofiske emner, men det skete hyppigt, at Borges lod sig lede af sine associationer og fjernede sig langt fra samtaleens grundtema. Det er der ikke grund til at beklage, for i Borges' selskab keder man sig sjældent, og han var selv den bedste guide i et univers, der spændte fra det uendeligt små til det uendeligt store. I en – af grunde, der straks skal redegøres for – hidtil upubliceret samtale, eller måske snarere del af en samtale, der stammer fra Borges' senere år, kom han ind på forholdet mellem jurister og litteratur og sine egne forestillinger om jurister. Samtalen har fundet sted på universitetet i Buenos Aires vistnok en gang i midten af 1970'erne, og den blev ført mellem Borges og den unge juridiske professor Herencio Manso. Manso hørte til de begavede, men kontroversielle intellektuelle, der kort efter forsvandt sporeløst under militærdiktaturet. Han eller en anden må have ladet samtalen skrive ud efter bånd. Ingen har hidtil tænkt på samtalen, men for kort tid siden fandt hans datter Beatriz Manso manuskriptet blandt nogle gamle papirer. Da jeg i nytåret var i Buenos Aires, fortalte en kollega ved universitetet mig om det og satte mig i forbindelse med Beatriz Manso, der viste sig at være en begavet og charmerende ung psykolog med en udpræget smag for Borges. Sammen med min kollega Justinian Cordovero, der har skandinavisk retsfilosofi som sit speciale, besøgte jeg Beatriz, som boede i Calle Garay, hvor hun opbevarede sine papirer i kælderen. Vi fik hver en kopi, som Beatriz tillod os at læse, mens vi sammen med hende drak te på en af byens mere trendy caféer "Zunino og Zungi". Hun sagde med et tvetydigt smil, at det nok ville interessere os. Manuskriptet bar overskriften "El der-echo como literatura fantástica? – una conversación con Jorge Luis Borges en la Aula de la Facultad de Derecho de la Universidad de Buenos Aires el jueves...". Der mangler datering, og nogle sider af interviewet må være bortkommet, lige som afskriveren kan have misforstået et navn og et begreb hist og her. Men jeg behøver ikke at lægge skjul på, at manuskriptets indhold virkelig fik os begge til at spærre øjnene op. Vi kendte til Borges' fascination af det nordiske, men at der

også var en forbindelse på det plan, vi nu læste om, det havde ingen af os vidst. Vi søgte at finde personer, der havde overværet samtalen dengang, i håb om at kunne rekonstruere det manglende. Cordovero kendte en advokat Funes, som erindrede, at han som student vistnok havde været til stede, men han kunne ikke nu huske, hvad Borges havde sagt. Dog mente han, at inden samtalen var en fortælling af Borges blevet læst højt. Titlen havde han glemt, men fortællingen handlede om en ung mand med en formidabel hukommelse for detaljer, men uden overblik.

Jeg synes, at manuskriptet er så spændende og så relevant for netop diskussionen om ret og litteratur, at jeg har tilladt mig at oversætte det (og herved rettet et par af de ovennævnte småfejl) uden at afvente rettighedshavernes tilladelse og håber, at en eventuel læser vil tilgive dette brud på juridisk konvention.

Ditlev Tamm, februar 2001

*

Jura som fantastisk litteratur? En samtale med Jorge Luis Borges i Det juridiske Fakultets Aula torsdag ...

Manso: Borges, tak fordi De er kommet her i for Dem lidt fremmede omgivelser blandt jurister. Ingen læsning er Dem vel fremmed, men jeg erindrings dog ikke at have set nogen henvisning i Deres fortællinger til juridiske værker. Helt ukendt med den juridiske verden er De jo ikke. Deres far var jurist. Har det overhovedet haft nogen betydning for Deres forfatterskab?

Borges: Min far var advokat, men han hørte nok til den slags jurister, der lige så gerne eller måske hellere ville have været noget andet. Han skrev på en roman hele livet og underviste i psykologi efter William James' kompendium. Han sagde engang, at det med jura var lige som med kortspillet "Truco", hvor der nok gælder regler, som respekteres, men hvor man kan bevæge sig helt hen til stregen. Mere end jura lærte jeg af min far sans for poesi, han elskede Shelley, Keats og Swinburne. Jura er jo en ordvidenskab, og det har måske noget med det at gøre, at han altid indprentede mig, at ord ikke blot er bærere af en betydning, men at de i sig selv er magiske symboler. Da jeg engang be-

Jorge Luis Borges

søgte en af Europas fantastiske byer, København, blev jeg gjort opmærksom på, at en svensk filosof, der hed noget i retning af Rose eller Russell havde filosoferet over ordenes magiske betydning i juraen, og at han havde skrevet en fantastisk fortælling, der vistnok hed Totem, hvor det vi kalder "ejendomsret" af en indfødt stamme kaldtes "totem" og blev tillagt en art magisk betydning. Jeg har naturligvis ikke læst denne fortælling, men det jeg hørte, inspirerede mig senere til fortællingen "Brodies rapport".¹

Manso: Borges, det må være den danske retsfilosof Alf Ross, De har hørt om. Han er meget kendt og værdsat her i Buenos Aires, hvor han for en del år siden blev æresdoktor. Han blev i øvrigt født samme år som De selv i 1899. Flere af hans værker er oversat til spansk. De tænker på "Tû-Tû", der en af Ross' mest kendte afhandlinger. Den handler om Noît-kif-folket på Tegidpo Øerne i det rænegamiske hav, som Ross lader en fiktiv antropolog beskrive. Pointen er, at dette primitive folkeslag benytter tabu-ordet Tû-Tû på samme måde som jurister benytter ejendomsret. Ordet betyder ikke noget i sig selv, men kun som samlebetegnelse for en række beføjelser.

Borges: Jamen, så har jeg måske ret, når jeg betragter jura på lige fod med teologi som en art

fantastisk litteratur. Jeg kom dengang til at tænke på Jonathan Swifts Gullivers rejser, som sammen med Thomas Aquinas' Summa Theologiae for mig står som hovedværker inden for denne genre. Det har jeg bemærket i fortællingen "En træts utopi", der nok har mange træk af mig selv. Min far fortalte mig forresten også om Zenos paradoks, De ved, historien om Achilles og skildpadden. Jeg fik en fornemmelse af, at for ham var juraen skildpadden og livet Achilles. I teorien kunne Achilles ikke overhale skildpadden, men i praksis var Achilles jo forlængst fløjet forbi.

Manso: Jeg vil gerne for tilhørerne omtale et af Deres essays nemlig "John Wilkins' analytiske sprog", hvor de omtaler et kinesisk leksikon med en særegen klassifikation af dyr: "(a) dem, som tilhører kejseren, (b) balsamerede, (c) tæmmede, (d) pattende, (e) sirener, (f) fabeldyr, (g) løsgående hunde, (h) de, der er omfattet af denne inddeling, (i) de, som bevæger sig som gale, (j) utællelige, (k) de, som males med en fin kamelhårspensel, (l) etc., (m) de, som lige har slået en krukke itu, (n) de, som på lang afstand ligner fluer.

Jurister kan jo også godt lide taksonomi, at klassificere og inddele livets mangfoldighed. For jurister er det vel en god lære at udvikle en vis skepsis over for systemer og kunstige forsøg på at skabe orden ...

Borges: Det er sikkert rigtigt. John Wilkins var en engelsk teolog, som troede, at han kunne skabe et analytisk sprog, som dækkede alle tænkelige situationer, men det er jo notorisk, at der ikke er nogen klassifikation af verden, som ikke er arbitrær og fortænkt. Grunden er meget enkel. Vi ved ikke, hvad universet er, og sproget kan ikke gennemskue realiteten. John Wilkins var måske i virkeligheden en forklædt jurist. En fransk filosof² citerede i øvrigt det stykke, de netop nævnte, i et værk, som en del mennesker vistnok har læst. Han skrev ligefrem, at hans bog havde sit fødested i netop denne tekst. Min mor læste hans indledning op for mig. Jeg husker, at der stod noget om, at det er latteren, der ved læsningen ryster alle fortroligheder i tanken - vores tanke: den, der hører til vores tid og vores geografi, latteren, der sender svingninger gennem alle ordnede overflader og alle kort ... Jeg tror, at jeg kan tilskrive en stor del af min ufortjente berømmelse, at denne franskmand havde humoristisk sans. Det håber jeg også, at jurister har.

Manso: I Deres fortælling "Tlön, Uqbar, Orbis Tertius" lader De et hemmeligt selskab opfinde

en helt ny plan skabs medlemmer, ingeniører, matematikere, re ...". De næv at man troede, men at "nu vea love, det styres end midlertidig af Tlön? De sk fængselsdirektø under en udgrai Det lyder da ikk

Borges: De har indrettet Tlön p at jurister har fa De, at jurister h ordne verden på

Manso: Det er n versitetet. Nogle teratur har deres historiske og kui at se juraen i en. de er nok flere i ting, at den bør i hæng med andre

Borges: Jeg mene en fortælling, sor handlede om to t se, som bekæmpe rigtigt endte den : Gud viste sig at v man vil to sider a versitetet altid væ deholdt hele verd. nævner, der ikke t for, at studenterne læser i virkeligheca

Manso: Er det ikk kommer ind på i j lon". Tilfældighecdres et lotteri, der når der både er m ning og straf ...

Borges: Jeg husker har sikkert læst m har. Jeg tror perso: er et udtryk for vo som vi ikke forstå

en helt ny planet. De skriver, at blandt dette selskabs medlemmer fandt man "astronomer, biologer, ingeniører, metafysikere, digtere, kemikere, matematikere, moralister, malere, geometrikere ...". De nævner ikke jurister. De skriver også, at man troede, at denne planet, Tlön, var kaos, men at "nu ved man, det er et kosmos, og at de love, det styres efter, var blevet formuleret, om end midlertidigt". Hvor var juristerne i skabelsen af Tlön? De skriver også i den fortælling om en fængselsdirektør, der lover de fanger frihed, der under en udgravning kunne finde noget vigtigt. Det lyder da ikke særlig betryggende.

Borges: De har sikkert ret. Jurister ville nok have indrettet Tlön på en anden måde. Men tror De, at jurister har fantasi til at skabe et Tlön? Tror De, at jurister har gennemskuet, at deres måde at ordne verden på også er en fiktiv metafysisk leg?

Manso: Det er noget, vi diskuterer her på Universitetet. Nogle af os tror på, at både jura og litteratur har deres udspring af de samme sociale, historiske og kulturelle kræfter. At det gælder om at se juraen i en sådan sammenhæng. Andre – og de er nok flere – synes, at jura er en så alvorlig ting, at den bør indlæres for sig uden sammenhæng med andre discipliner.

Borges: Jeg mener at erindre, at jeg engang skrev en fortælling, som jeg kaldte "Teologerne". Den handlede om to teologer med forskellig opfattelse, som bekæmpede hinanden. Hvis jeg husker rigtigt endte den med, at de to i virkeligheden for Gud viste sig at være en og den samme eller om man vil to sider af samme sag. For mig har Universitetet altid været som et mikrokosmos, der indeholdt hele verden. Måske er de jurister, som De nævner, der ikke bryder sig om litteratur, bange for, at studenterne skal opdage, at de bøger de læser i virkeligheden er fantastisk litteratur.

Manso: Er det ikke noget af det, som De, Borges, kommer ind på i fortællingen "Lotteriet i Babylon". Tilfældighedernes spil? I fortællingen skildres et lotteri, der først rigtigt bliver populært, når der både er mulighed for både at opnå belønning og straf ...

Borges: Jeg husker ikke selv den fortælling. De har sikkert læst meget mere af mig, end jeg selv har. Jeg tror personligt, at det vi kalder tilfældet er et udtryk for vort ukendskab til en styrelse, som vi ikke forstår.

Manso: Kunne De, Borges, forestille Dem, at der en dag var en jurist, som for jurister ville skrive om Deres univers. Tror De, at Deres drømmeverden, Borges, labyrinter og spejle, Deres opfattelse af tid og rum og Deres skepsis over for menneskets forsøg på at skabe orden i kaos kan sige jurister noget?³

Borges: Tykke bøger har altid trættet mig bortset fra Ariosto. Jeg foretrækker fortællinger. Mit billede af jurister stammer fra min far, som jeg sagde før. Måske er det i virkelighed ham, der har lært mig, at ingen måde at ordne verden på er naturlig. At der er behov for fantasi og skepsis. For at tænke i billeder og abstraktioner og derved se nogle nye sammenhænge. At associere på en anden måde. Virkeligheden er andet end regler, og litteratur er en del af denne virkelighed, den er et skridt på vejen til erkendelse af en dybere sandhed og dermed til at danne jurister med et større format. Hvis De tror, at det, jeg siger, har interesse for jurister, så er vores samtale ikke helt spildt for Dem. Jeg har moret mig. Jeg er for beskeden til at tro, at nogen kan lære noget af mig, men jeg har selv lært meget af at tale med Dem. Mest har jeg nok lært ved at læse. Mit liv har været mere læst end levet. Først og fremmest har jeg lært, at der ikke er en endelig sandhed. Jeg fortæller altid mine studenter, at de kun skal læse af lyst aldrig af pligt. Om det så er Shakespeare. Måske er det derfor, at jeg aldrig selv har taget en eksamen og aldrig har åbnet en ... ju ...

*

Her slutter manuskriptet. Hvad det er, Borges ikke har åbnet, må overlades til læserens fantasi. Det er næppe en julegave. Men er læseren ude efter en idé til en sådan, kan den i note 3 omtalte bog anbefales.

1. Borges' samling af fortællinger *El informe de Brodie* blev udgivet i 1970. Den er endnu ikke oversat til dansk.
2. Borges tænker her på Michel Foucaults *Ordene og tingene*, 1966.
3. Mansos ord virker her helt profetiske. En sådan bog er blevet skrevet. En kvindelig græsk jurist Maria Aristodemou har for nylig udgivet en bog om ret og litteratur. I bogen findes et helt kapitel, som hun kalder "Dream harder: Dream of a Goddess in Borges' Fiction". Bogens titel er *Law & Literature. Journeys from Here to Eternity*, Oxford 2000.

DITLEV TAMM, f. 1946. Professor dr.jur. et phil. ved Retsvidenskabeligt Institut, A. Seneste udgivelse *Det høje C*, Kbh. 2000.